

/АНАЛИЗА ЗАКОНОДАВСТВА

УДК 347.77

CERIF: S 110, S 124

DOI: 10.51204/Anali_PFBU_23306A

Др Миодраг ЈОВАНОВИЋ*

ШТА ЈЕ „АУТОПЛАГИЈАТ“?

У данашњој клими појачане друштвене пажње у вези са плагијаризмом, у глобалној академској заједници се као посебан облик етички проблематичног понашања све чешће означава и пракса аутоплагирања. Ако се за плагијат и може рећи да је био предмет подробних појмовних анализа, то није случај са аутоплагијатом. Овај кратак осврт има за циљ покушај те врсте. Полазећи од одредбе чл. 25 Кодекса професионалне етике Универзитета у Београду, разматрају се најбитнија обележја овог академског етичког преступа. У предузетој појмовној анализи се утврђује да се творац Кодекса определио да инкриминише као етички неприхватљиву само ужу праксу „дуплог објављивања“ (duplicate or dual publication). Закључује се да и у случају прибегавања таквој пракси не може бити говора о етичком прекршају аутоплагирања ако аутор јасно назначи да поново објављује/употребљава властити раније објављени или на други начин искоришћени рад, односно делове рада.

Кључне речи: *Плагијаризам. – Аутоплагијат. – Дупло објављивање. – Текстурално рециклирање. – Академско напредовање.*

* Редовни професор, Универзитет у Београду – Правни факултет, Србија, miodrag@ius.bg.ac.rs.

1. Увод

Иако су још стари Римљани реч *plagiarius*, која је изворно значила „отмичар“, почели да користе за означавање крађе интелектуалне творевине,¹ ипак се тек наше доба може назвати ером плагијаризма. Познер примећује да „плагијаризам привлачи све већу пажњу“, премда није посве јасно „да ли је то зато што постаје све чешћи, или зато што његове границе постају нејасне и спорне, или зато што се чешће открива (дигитализација је довела до тога да га је лакше починити али и открити)“ (Posner 2007, 9). Сведоци смо унеколико противречних трендова. С једне стране, друштва у етаблираним уставним демократијама показују нулту толеранцију према случајевима плагијаризма носилаца државне власти и политичара, па су они који су ухваћени у том етичком преступу приморани да поднесу оставке услед великог притиска јавности (вид. Kotkamp 2021).² С друге стране, нове генерације, које одрастају у дигиталном добу, имају другачији однос према садржајима који су им доступни на мрежама и којима приступају као да ти садржаји немају аутора, што последично утиче на њихову способност да схвате

¹ Једна од првих употреба везује се за чувеног песника Марцијала, који је живео у 1. веку н. е. Његови епиграми су били надалеко познати, па су многи од њих кружили по Риму и пре објављивања. Марцијал се, тако, суочио са праксом да их и други песници рецитију без назначивања ауторства. Он помиње извесног Фидентина (*Fidentinus*) који му је преотео дело и представљао га као своје. Будући да у то време није постојала могућност правне заштите, Марцијал је користио стихове за одбрану ауторства (Маричић, Шајин 2019, 132 фн 22). Ово су поменути стихови: *Una est in nostris tua, Fidentine, libellis pagina, sed certa domini signata figura, quae tua traducit manifesto carmina furto*. „Та књига што читаш за своје друштво, / све су то стихови моји. / Али кад сричеш па запнеш, уштво, / изгледају као да су твоји“ (Марцијал 1990, 43).

² То се, нажалост, не може рећи за Србију. Ниједан од случајева оптужби за плагијаризам чији су актери високи носиоци државних функција није резултирао њиховим оставкама. Штавише, у најпознатијем таквом случају, оном садашњег министра финансија, који је више пута добијао институционални исход пред надлежним етичким органима Универзитета у Београду, нови замајац општем тренду некажњивости дала је скорашња одлука Уставног суда Србије (Одлука број УО-107/2020). У закључном делу Одлуке каже се „да је целовито уређивање питања академске честитости, а што свакако подразумева адекватно санкционисање неакадемског понашања, од посебног значаја не само за Универзитет у Београду, већ за друштво у целини, али... управо због демократског развоја друштва ова питања морају бити уређена на уставно-правно утемељен начин.“ Остаје, међутим, питање да ли је Уставни суд својим крајње проблематичним резонавањем оставио било какав уставноправни простор за остварење прокламованог циља (више о Одлуци у Јовановић, 2022, 28–29).

етичку проблематичност плагијаризма (Gabriel, 2010). На све то се, као посебан изазов, надовезује рапидан развитак вештачке интелигенције који додатно отежава откривање случајева плагијаризма.³

У тој и таквој клими појачане друштвене пажње усмерене на плагијаризам, у глобалној академској заједници се као посебан облик етички проблематичног понашања све чешће означава и пракса *аутоплагирања*. Ако се за плагијат и може рећи да је био предмет подробних појмовних анализа,⁴ то није случај са аутоплагијатом. Овај кратак осврт има за циљ покушај те врсте. Практични значај такве анализе се огледа у јаснијим смерницама које би факултетска и универзитетска етичка тела имала у случају поступања са захтевима за утврђивање неакадемског понашања када постоји основана сумња да је рад другог лица настао као резултат аутоплагијата.⁵

2. Аутоплагијат – кратка појмовна анализа

Аутоплагијат је у нашу правно-етичку „орбиту“ ушао захваљујући члану 25 Кодекса професионалне етике Универзитета у Београду.⁶ Том одредбом се установљава забрана „аутоплагирања“ а тај прекршај дефинише као „поновно објављивање свог раније објављеног рада или за другу сврху искоришћеног рада као новог и оригиналног“. Аутоплагирање не само што је посве нов етички прекршај у нашој академској заједници већ, као што то примећује један од аутора који се бави том проблематиком, он представља и „морално експлозиван појам који генерише појмовну конфузију“. И премда се, с обзиром на његову повезаност са појмом плагирања у ужем смислу, може „учинити

³ Недавно је објављен научни рад под насловом „Chatting and Cheating: Ensuring Academic Integrity in the Era of ChatGPT“ (Cotton, Cotton, Shipway 2023), у којем се описује како алати за вештачку интелигенцију (AI) „покрећу бројне изазове и бриге, посебно у вези са академском честитиошћу и плагијатом“. Међутим, ни читаоци, а ни рецензенти који су рад одобрили за објављивање, нису знали да је сам рад написао контроверзни AI четбот ChatGPT (Fazackerley 2023).

⁴ Најподробнија анализа те врсте на нашем језику може се наћи у Водинелић 2015, 126–200.

⁵ Види, чл. 3 ст. 1 Правилника о поступку утврђивања неакадемског понашања у изради писаних радова, *Гласник Универзитета у Београду* 193/16. Измене објављене у *Гласнику Универзитета у Београду* 196/16, 197/17, 199/17 и 203/18.

⁶ *Гласник Универзитета у Београду* 193/16.

корисним“ утолико што „као страшна реч“ одвраћа могуће прекршиоце, појам аутоплагирања има и потенцијал да „на недискриминаторан начин и каткад беспотребно приписује кривицу“ (Andreescu 2013, 796).

Због тога је важно покушати да се избегне та концептуална збрка. У литератури се на ту тему уобичајено говори о два главна облика аутоплагирања. Први је „пракса објављивања онога што је суштински исти рад у два или више часописа“ (*duplicate or dual publication*). Други облик аутоплагирања постоји када „аутор изнова користи неке делове раније објављеног рада у новој публикацији“ (*redundant publication*) (Roig 2005, 43). Тај други облик се назива и „текстуално рециклирање“ (*textual recycling*), за који се још каже да „изазива противречне реакције... делом због тога што припада области академске праксе у којој постоје очите дисциплинарне разлике. Посебно када се упореде хуманистичке и тзв. ‘тврде’ науке, могу се пронаћи неке суптилне разлике у погледу норми цитирања и навођења“ (Bruton 2014, 184).⁷ Због тога се на „текстуално рециклирање“ „уобичајено гледа као на етички ‘сиву зону’, са много прихватљивих и толерабилних поступака“ у процесу писања научних радова (Andreescu 2013, 778).

Ваља, најзад, бити потпуно свестан чињенице да се у глобалној академској заједници о аутоплагирању као етички проблематичној научној пракси расправља готово искључиво у области биомедицинских и техничких наука, у којима су чланци у часописима доминантан вид научног рада; у којима је пракса потписивања великог броја коаутора на исти рад изузетно раширена; у којима се научна истраживања, која су основ за научне радове, често обављају у комерцијалне сврхе, па се отвара и питање права интелектуалне својине. Међутим, једно се чини извесним – и у поменутиим научним дисциплинама ће се поновно коришћење раније објављеног рада „сматрати прихватљивим – када је подложно обзнањивању (*disclosure*) (уредницима, који треба да донесу на-информацијама-засновану одлуку), навођењу (*referencing*)... и када је искључена повреда ауторских права“ (Andreescu 2013, 777–778). Исти принципи – а то је посебно значајно за хуманистичке науке – важиће и „када је чланак прештампан у некој другој врсти издања (када аутор поново употребљава свој чланак као поглавље у књизи)“ (Andreescu 2013, 778 фн 3).

⁷ На пример, праксу коректног *verbatim* навођења целог параграфа из туђег рада, која је уобичајена у хуманистичким наукама, „уобичајено избегава већина аутора и уредника биомедицинских часописа“ (Roig 2015, 49).

На основу свега реченог постаје јасно да је заједнички именитељ за етички неприхватљиву праксу плагирања и аутоплагирања то што се „у оба случаја примарна повреда тиче преварног и лажног приказивања (*deceptively misrepresenting*) нечега као другачијег од оног што јесте“ (Bruton 2014, 178). Свима који се баве том проблематиком јасно је, међутим, да је одговорност искључена када услов преварног и лажног приказивања није испуњен. Па тако, Братон каже: „Наравно, када се обезбеди одговарајуће навођење, аутоплагирање више није тема“ (Bruton 2014, 186). Андрееску слично напомиње да је „аутоплагирање проблем само ако аутор пропусти да веродостојно обзнани ранију публикацију или поновну употребу. Ако аутори то учине, покривени су и у правном и у моралном погледу“ (Andreescu 2013, 796). Најзад, Роиг, аутор најопсежније и најцитираније научне студије о плагирању и аутоплагирању, у истом тону закључује да „свако треба да буде слободан да уз одговарајуће навођење и цитирање поновно употребљава свој ранији рад“ (Roig 2015, 26).

Ако се сада пажљиво протумачи одредба чл. 25 Кодекса професионалне етике Универзитета у Београду, уочава се да се његов творац определио да инкриминише као етички неприхватљиву само ужу праксу „дуплог објављивања“ (*duplicate or dual publication*). Наиме, „раније објављен или за другу сврху искоришћен рад“ може се објавити као „нов и оригиналан“ *превасходно ако по својој форми и обиму припада истој врсти научног рада*. Тешко је замислив – с обзиром на уобичајене академске и издавачке узусе о дужини текста – чак и покушај да се раније објављен научни чланак објави, на пример, као „нова и оригинална“ монографија.⁸ Примери „дуплог објављивања“ који би могли бити квалификовани као аутоплагијати су: када аутор у више публикација (часописа, зборника) објави исти рад (као чланак, поглавље); када аутор исти рад у више публикација објави под различитим насловима; када аутор већ објављен рад на једном језику поново објави на другом језику. У свим тим случајевима кључно је да је *изостала назнака да је реч о већ објављеним текстовима*. Односно, правила добре научне

⁸ У нашој академској средини није уобичајено да часописи у друштвено-хуманистичким наукама, па и у области права, објављују стотинак страна дуге прилоге, који би се, начелно, могли доцније штампати и као монографије. То, међутим, није случај у неким другим академским срединама (нпр. америчкој), у којима чланци те дужине нису реткост у одређеним часописима (нпр. *Harvard Law Review*, *The Yale Law Journal*, *California Law Review*).

праксе крше се само у оним случајевима „у којима је суштински идентичан оригинални рад већ објављен, а да се на њега у исто време не позива“ (Gamper 2009, 10).⁹

Говорећи о плагијаризму, Познер уочава једно важно обележје које се често превиђа: „Читаоцу мора *да буде стало* до тога да ли је преварен о ауторском идентитету како би обмана прешла границу и постала превара, односно представљала плагијат“ (Posner 2007, 20). Он наводи примере у којима се ауторство дела приписује одређеним лицима, иако се засигурно зна или се у највећем броју случајева може претпоставити да они нису творци тих дела. Први пример су тзв. писци из сенке (*ghost writers*), који су стварни творци аутобиографских дела на чијим се корицама као аутори наводе неке славне личности из света естраде, спорта или политике. Други пример је из света права. Наиме, судске одлуке су често производ рада судијских помоћника. Осим тога, пресуде неретко садрже и читаве пасусе који су *telle quelle* преузети из поднесака странака. Све то не спречава судије да на крају тих пресуда ставе властито име. Па ипак, у тим случајевима се нико од читалаца/странака не осећа превареним и не покреће питање плагијата, напросто зато што им *није стало* ко тачно стоји иза тих дела (Posner 2007, 20–25).

Ствари стоје посве другачије са научном продукцијом. Она се данас у академском свету по правилу везује за неки конкретан циљ – стручно и универзитетско напредовање. Отуда је онима који читају – рецензирају и/или оцењују – неко научно дело *стало* до тога да се отклони свака сумња у ауторство дела. Поврх тога, такву сумњу треба отклонити и у погледу тога да ли је оно што аутор објављује уистину *ново* дело. Због тога, *квалификовање једног поступка као етичког прекршаја „аутоплагирања“ треба строго одвојити од оцене о (не)испуњености прописаних услова за академско напредовање*. Потенцијални проблем је то што је у оба случаја реч о суду о томе да ли један рад има обележја „новог“ рада.¹⁰ Ако аутор изричито наведе да је дело које објављује (као чланак или поглавље у неком уређеном зборнику)

⁹ „Аутоплагијат (*Selbstplagiat*) је поновна употреба сопственог научног рада (или његових делова) без икаквог позивања на оригинални рад“ (Meinel 2013; тако и Водинелић 2015, 135).

¹⁰ То што се у Етички кодекс уводи појам „оригиналности“ у вези са прекршајем аутоплагирања само доприноси концептуалној конфузији. Наиме, према нашем Закону о ауторским и сродним правима (*Службени гласник РС* 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – одлука УС и 66/2019): „Ауторско дело је оригинална духовна творевина аутора“ (чл. 2 ст. 1). То значи да се „оригиналност“ повезује са ауторством, па су сви радови једног аутора, независно од њихових других квалитета, укључујући и то да ли се могу означити као нови или не, „оригинални“ у смислу Закона. Из тога следи да и радови

раније већ објављивано (на другом месту, под другим насловом, на другом језику), оно се за потребе поступка утврђивања етичке одговорности има ценити као „ново“ дело. Односно, у датим околностима, „дупло објављивање“ се не може квалификовати као етички прекршај аутоплагирања. То, међутим, не значи да ће под истим условима поминуто, „дупло објављено“ дело бити вредновано и као „ново“ у смислу услова за академско напредовање. Оцена у потоњем случају зависиће од других, квантитативно-квалитативних научних мерила и стандарда.

Зоран Томић уочава да су у том контексту могуће различите корелације судова о неетичком поступању (аутоплагирању) и научном вредновању за потребе академског напредовања: „а) ако је нешто већ старо лажно подастрто као ново, а његов однос према оном доиста новом је квантитативно или/и квалитативно доминантан – тада је реч о аутоплагирању; б) ако је старо неистинито представљено као ново, а по неспорном стручном суду оно што је доиста ново/оригинално доминира – и квантитативно и квалитативно – спрема старог, сматрам да нема аутоплагијата; в) ако је старо легитимно означено као коришћено, а оно ново, до тада некоришћено је инфериорно, беспоговорно експертски утврђено као такво – квалитативно или/и квантитативно – спрема раније објављеног, није реч о аутоплагирању, али ни о раду који се може бодовати као нови и донети неку привилегију аутору; г) ако је оно што је старо у једном тексту тачно означено као већ објављено – наведено истинито као такво – а нови одломак је увелико преовлађујући, било квантитативно, било (и) квалитативно (стварно оригинално штиво, допринос по квалификованом мишљењу!) – нема говора о аутоплагирању“ (Томић 2020).

Због тога се између два различита суда о томе да ли један рад има обележја „новог“ дела успоставља следећа *логичка корелација*: *док све оно што се у смислу Етичког кодекса оквалификује као „аутоплагијат“ не може бити ни вредновано за потребе научног напредовања, обрнуто не важи – суд о томе да неки „дупло објављени“ рад за потребе напредовања не заслужује да се изнова вреднује не имплицира нужно да је реч о аутоплагијату.*¹¹

који се у смислу Етичког кодекса могу квалификовати као „аутоплагијати“ – утолико што су преварно приказани као „нови“ – јесу „оригинални“ радови датаго аутора.

¹¹ Из такве логичке корелације два суда могао би се извести закључак да питање да ли је неки рад „ново“ дело у смислу Етичког кодекса, које се може јавити у поступку ауторовог (ре)избора у академско звање, треба третирати као *претходно правно питање* на које треба да одговори надлежни етички одбор. Према важећим универзитетским прописима то, међутим, није случај.

Чак и када би се прибегло ширем тумачењу одредбе чл. 25, према којем би инкриминисан био и поступак „текстуалног рециклирања“ – па би кажњиво било и „поновно објављивање свог раније објављеног рада или за другу сврху искоришћеног рада [нпр. чланка] као [дела] новог и оригиналног“ научног рада, нпр. монографије – и тада би одлучујуће конститутивно обележје етичког прекршаја аутоплагирања било то да је аутор на преваран начин целину или делове рада прећутно и без навођења интегрисао у ново научно дело.¹²

3. Закључно слово

Етички правилници на Универзитету у Београду су највећма засновани на тексту Основа за кодекс о академском интегритету на високошколским установама у Републици Србији, који је Национални савет за високо образовање донео 2016. године.¹³ У тач. 22 се налази дефиниција аутоплагирања, која је скоро у целини преузета у чл. 25 Кодекса професионалне етике Универзитета у Београду. Разлика је у следећем – последњи део текста из тач. 22. Основа, у којем се прецизира да се битно обележје неетичког поступка састоји у томе што „није изричито наведено да је у питању већ објављен или за другу сврху искоришћен рад“, творац Кодекса је изоставио, очигледно сматрајући да то довољно јасно произлази из пређашње дефиниције аутоплагирања. У светлу свега реченог, та интенција творца Кодекса да се руководи номотехничким принципом језичке економије не мења ништа у крајњем закључку – према постојећој правној регулативи етичке одговорности на Универзитету у Београду, *не може бити говора о етичком прекршају аутоплагирања ако аутор јасно назначи да поново објављује/употребљава властити раније објављени или на други начин искоришћени рад, односно делове рада.*

¹² У једној студији на ту тему се каже: „Компликованије питање одређивања одговарајуће поновне употребе текста у академском издаваштву јавља се тамо где аутори настоје да усаврше или дотерају претходно објављени рад.“ Аутори студије, међутим, стају на становиште да и у тим случајевима нема неетичког понашања ако се да јасна напомена о претходно објављеном раду (Bretag and Mahmud 2009, 195).

¹³ <http://nsvo.gov.rs/wp-content/uploads/2013/11/Osnove-za-kodeks-o-akademskom-integritetu.pdf>

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Andreescu, Liviu. 2013/3. Self-Plagiarism in Academic Publishing: The Anatomy of a Misnomer. *Science and Engineering Ethics* 19: 775–797.
- [2] Bretag, Tracey, Saadia Mahmud. 2009/3. Self-Plagiarism or Appropriate Textual Re-use?. *Journal of Academic Ethics* 7: 193–205.
- [3] Bruton, Samuel V. 2014/3. Self-Plagiarism and Textual Recycling: Legitimate Forms of Research Misconduct. *Accountability in Research* 21: 176–197.
- [4] Водинелић, Владимир В. 2015/1. Забрана плагирања и право цитирања у науци. *Правни записи* 6: 126–200.
- [5] Gabriel, Trip. 2010. Plagiarism Lines Blur for Students in Digital Age. *The New York Times*. August 1. <https://www.nytimes.com/2010/08/02/education/02cheat.html>, последњи приступ 9. маја 2023.
- [6] Gamper, Anna. 2009/1. Das so genannte ‚Selbstplagiat‘ im Lichte des § 103 UG 2002 sowie der guten wissenschaftlichen Praxis. *Zeitschrift für Hochschulrecht, Hochschulmanagement und Hochschulpolitik* 8: 2–10.
- [7] Јовановић, Миодраг. 2022. Устав у заштити плагијатора. *НИН*. Јул 2022.
- [8] Kotkamp, Lukas. 2021. 5 Times Politicians Were Accused of Plagiarizing. *Politico*. October 28. <https://www.politico.eu/article/politicians-plagiarism-annalena-baerbock-pal-schmitt-joe-biden-kate-osamor-ursula-von-der-leyen/>, последњи приступ 9. маја 2023.
- [9] Маричић, Гордан, Жељка Шајин. 2019. Марко Валерије Марцијал: Стварна и измишљена песничка аутобиографија. 129–140. *Антика некад и сад: Домети цивилизације и траг антике*, ур. Ксенија Марицки Гађански. Београд: Друштво за античке студије.
- [10] Marcijal, Marko Valerije. 1990. *Nepristojni epigram* (preveli G. Maričić, V. Nedeljković). Zagreb: Latina et Graeca.
- [11] Meinel, Christoph. 2013. ‚Selbstplagiat‘ und gute wissenschaftliche Praxis. <https://www.uni-regensburg.de/assets/universitaet/ombudspersonen/selbstplagiat-memo.pdf>, последњи приступ 9. маја 2023.
- [12] Posner, Richard A. *The Little Book of Plagiarism*. 2007. New York: Pantheon Books.
- [13] Roig, Miguel. 2005/1. Re-Using Text from One’s Own Previously Published Papers: An Exploratory Study of Potential Self-Plagiarism. *Psychological Reports* 97: 43–49.

- [14] Roig, Miguel. 2015. Avoiding Plagiarism, Self-plagiarism, and Other Questionable Writing Practices: A Guide to Ethical Writing. <https://ori.hhs.gov/sites/default/files/plagiarism.pdf>, последњи приступ 9. маја 2023.
- [15] Томић, Зоран Р. 2020. Аутоплагирање у сенци плагирања. *Данас*. 21. фебруар. <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/autoplaginganje-u-senci-plagiranja/>, последњи приступ 9. маја 2023.
- [16] Fazackerley, Anna. 2023. AI Makes Plagiarism Harder to Detect, Argue Academics – In Paper Written by Chatbot. *The Guardian*. March 19. <https://www.theguardian.com/technology/2023/mar/19/ai-makes-plagiarism-harder-to-detect-argue-academics-in-paper-written-by-chatbot>, последњи приступ 9. маја 2023.
- [17] Cotton, Debby, Peter Cotton, and J. R. Shipway. 2023. Chatting and Cheating. Ensuring Academic Integrity in the Era of Chatgpt. <https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2190148>, последњи приступ 9. маја 2023.

Miodrag JOVANOVIĆ, PhD

Full Professor, University of Belgrade, Faculty of Law, Serbia

WHAT IS SELF-PLAGIARISM?

Summary

In today's era of heightened sensitivity to plagiarism, self-plagiarism is gaining recognition as a distinct ethical concern within the global academic community. While plagiarism has undergone detailed conceptual analysis, the same cannot be said for self-plagiarism. This concise review seeks to address this gap by examining key aspects of this academic ethical issue, as outlined in Article 25 of the Code of Professional Ethics at the University of Belgrade. Through this conceptual analysis, it becomes apparent that the Code specifically condemns the narrower practice of “duplicate or dual publication” as ethically unacceptable. It is clear that self-plagiarism does not occur when an author transparently acknowledges their intention to republish or reuse their previously published or utilized work, including its constituent parts.

Key words: *Plagiarism. – Self-plagiarism. – Double publication. – Textual recycling. – Academic advancement.*

Article history:

Received: 9. 5. 2023.

Accepted: 13. 8. 2023.